

METODERAPPORT FRA AFTENPOSTENS 22.JULI-GRUPPE:

”GRAVING I TERRORENS SKYGGE”

Ansv: Journalistene i Aftenpostenes 22. juli-gruppe.

Biskop Gunnerus gate 14 A
Postboks 1, 0051 Oslo, Norway
T: +4797540345
F:
M: +4797540345
per.anders.johansen@aftenposten.no
www.aftenposten.no

INNHold

1. Innledning s. 3
2. Hvordan arbeidet kom i gang Side 4
  - 2.1. De første ukene
  - 2.2. Organisering av arbeidet
3. Hva var de sentrale problemstillingene ved starten? Side 5.
4. Sakene – hva som var genuint nytt med dem og hvordan de startet Side 5
  - 4.1. Politiets beredskapsinnsats
  - 4.2. Sikkerheten rundt Regjeringskvartalet
  - 4.3. Sakkyndigrapporten
5. Kort beskrivelse av kilder, metodebruk og dagsorden Side 12
  - 5.1. Sammendrag av kilder og metoder
  - 5.2. Muntlige kilder
  - 5.3. Skriftlige kilder
6. Spesielle erfaringer underveis

ANSVARLIGE:

Andreas Bakke Foss
Håkon Letvik
Kjetil Østli
Per Anders Johansen
Peter Markovski (nyhetsleder)
Vibeke Buan (nett)
Randi Buckley Johannessen (nett)
Tor Arne Andreassen
Svend Ole Kvilesjø
Wenche Fuglehaug
Rolv Christian Tophaug, Stavanger Aftenblad (serien om Regjeringskvartalet)

KONTAKTPERSONER:

Andreas Bakke Foss 97 76 63 89 andreas.bakke.foss@aftenposten.no
Per Anders Johansen 97540345 per.anders.johansen@aftenposten.no

1. INNLEDNING

Ved inngangen til 2012 var det skrevet 150000 saker om terrorangrepene 22. juli. Aftenposten har hatt om lag 1500 artikler og innlegg om den mest dramatiske og alvorligste hendelsen som har rammet Norge siden 2. verdenskrig.

Denne metoderapporten forteller om hvordan vi jobbet med tre av de vanskeligste og mest kritiske sakene som satt dagsorden, og som kastet nytt lys over politiets innsats 22. juli, Regjeringens sikkerhetsarbeid og den psykiatriske erklæringen om Anders Behring Breivik.

Sakene ble til etter et omfattende undersøkende journalistisk arbeid, basert på over 400 muntlige kilder, hundrevis av innsynsbegjæringer og store mengder dokumenter fra politiets etterforskning. Det ble benyttet et svært stort antall skriftlige og muntlige kilder, og i stor grad kilder som har vært hemmeligstemplet eller forsøkt holdt tilbake på andre måter.

Sakene satt ettertrykkelig dagsorden i andre medier, den offentlig debatt, for Stortinget – og for 22. julikommisjonen. De rettet fokus på flere systemkritiske forhold, både når det gjelder politiets beredskapsinnsats, sikkerheten i Regjeringskvartalet og psykiatrierklæringen til de sakkyndige. Vi mener det er grunn til å si at flere av sakene har fått konsekvenser, og vært viktige bidrag til diskusjonen etter 22. juli – og gjort det mulig å få frem flere sider ved hva som skjedde før 22. juli-kommisjonen kommer med sin rapport i august i år.

Sakene fokuserer på vesentlige spørsmål av samfunnsmessig betydning i etterkant av 22. juli, og rettet kritiske spørsmål knyttet til hva som skjedde før, under og etter terrorangrepene. Flere av sakene er forsøkt stoppet eller er blitt motarbeidet av sentrale aktører, som mener de ikke burde vært laget.

I skrivende stund foregår en utstrakt jakt på våre og andre mediers kilder. Det er foreslått strengere straffer og lovendringer. Da kan det være på sin plass å redegjøre for hvordan det har vært å drive undersøkende journalistikk i terrorsens skygge.

2. HVORDAN ARBEIDET KOM I GANG

2.1. De første ukene

Det var unntakstilstand i norske redaksjoner ettermiddagen 22. juli og de neste dagene.

Aftenposten-redaksjonen ble evakuert og avisen måtte lages fra et provisorisk lokale, og medarbeidere avbrøt ferie og reiste inn til Oslo. I avhørene ga den siktede uttrykk for at han helt inntil det siste lurte på om han skulle sprengte Postgirobygget og Aftenposten eller NRK. Allerede natt til 23. juli begynte flere av oss å undersøke manifestet sammen med journalister og andre over hele verden. Men først og fremst var de første dagene preget av en rekke pressekonferanser, tunge intervjuer med overlevende, pårørende og øyenvitner.

Det var svært lite undersøkende journalistikk i norsk presse disse dagene – så mye at det vakte oppsikt blant journalister fra andre land som dekket terrorangrepene.

På dette tidspunktet var mediebildet preget av de rystende vitnebeskrivelsene, fortellingene til heltene og en jevn strøm av saker som omhandlet ulike sider ved manifestet. Hver dag dekket vi nye begravelser.

I ettertid er det lett å glemme hvilket klima vi hadde i Norge etter 22. juli. Sjokk og sorg preget det meste av mediedekningen, samtidig som et samlet politisk landskap og Regjeringen ved blant annet justisminister Knut Storberget og forsvarsminister Grete Faremo hadde uttrykt seg i svært rosende vendinger om politiets og forsvarrets innsats. Samtidig var følelsen av – og behovet for – fellesskap overveldende, som en respons mot den grufulle handlingen.

Den første større artikkelen i norske riksmidier med et kritisk søkelys mot politiets Utøya-aksjon, sto på trykk i Aftenposten 8. august. Saken skilte seg kraftig ut fra det meste vi hadde skrevet de første to ukene – siden den rettet kritiske spørsmål ved hvordan politiet og Regjeringsapparatet fungerte 22. juli.

2.2. Organisering av arbeidet

Etter de første ukene tok 22. juli-gruppen form, først nærmest uformelt og fra 23. august formelt. I en e-post til redaksjonen skrev nyhetsredaktør Ole Erik Amlid at ”vi oppretter en egen gruppe som skal sikre at Aftenposten har en god dekning frem til over første rettssak”. Målet var at vi skulle være nyhetsledende, og levere saker til både nett og papir. Oppgaven var todelt – både dekke det løpende nyhetsbilde, samt utvikle egensaker.

En gruppe på seks journalister fikk hovedansvaret, og alle hadde på det tidspunktet jobbet mer enn full tid med saksområdet siden 22. juli: Andreas Bakke Foss, Per Anders Johansen, Håkon Letvik, Tor Arne Andreassen og Wenche Fuglehaug.

Vibeke Buan og etter hvert Randi Buckley Johannessen fra nettredaksjonen og Kjetil Østli fra featureredaksjonen var også med, men måtte i tillegg også jobbe med annet stoff. I tillegg har Svend Ole Kvilesjø fra nettet bidratt.

Researchgruppens leder Alf Endre Magnussen jobbet tett opp mot gruppen, blant annet med å lag et godt kildearkiv, kilderegister, samt et opplegg for å ta vare på notater, lydopptak og dokumenter.

Gruppen ble satt sammen av medarbeidere fra fem ulike redaksjoner: innenriks, utenriks, nett- og politisk.

På forhånd var det bekymring for at en egen gruppe som føre til at resten av huset ”slapp” saken. Det ble derfor understreket at det fortsatt var fritt frem for alle Aftenpostens medarbeidere å jobbe med saker relatert til 22. juli.

Gruppens medlemmer kunne sitte i egen avdeling, men ha plasser på innenriks.

Personalmessig rapporterte alle til egen avdelingsleder, mens vi faglig rapporterte til nyhetsleder på Innenriks, Peter Markovski. Han hadde også ansvar for å føre lister, og sikre informasjonsflyt internt. De daglige møtene ble lagt til innenriksredaksjonen – i tillegg et fast mer langsiktig ukemøte under ledelse av nyhetsredaktør. Møtet var åpent for journalister fra alle avdelinger som jobbet med ulike saker knyttet til terrorangrepene.

Underveis hadde vi også samarbeid med regionavisene, som etablerte sine egne grupper. Samarbeidet besto i alt fra å utveksle stoff, til å jobbe sammen i konkrete saker og diskutere fremtidige temaer.

3. HVA VAR DE SENTRALE PROBLEMSTILLINGENE FRA START?

Etter de første kaotiske og svært vanskelige dagene, arbeidet vi etter fire hovedspor.

Ansvar for dette ble også fordelt mellom medarbeiderne.

1. Anders Behring Breivik, etterforskningen og rettssaken

Avhørene av den siktede og vitner/overlevende. Holde kontakten med forsvareren. Fortsette kartleggingen av den siktede og hans bakgrunn. Granskning av manifestet, og gå videre på ulike spor – sjekke hva som er løgn og hva som er sant, og andre sider ved den siktedes bakgrunn. Spor til utlandet.

2. Hvordan fungerte beredskapsstatene 22. juli?

Evaluere innsatsen til politi, PST, forsvar, brannvesen, helsevesen og andre beredskapsinstitusjoner. (Viderutvikle tidslinjen)

3. Ofrene, overlevende og etterlatte

Alle overlevende, vitner og etterlatte satt igjen med mange viktige ufortalte historier, også etter de to første ukens intense mediedekning.

4. Breidere samfunnsvinkling

Departementene og regjeringsapparatet: Hvordan fungerer de fremover? Den generelle samfunnsberedskapen. Hvilke tiltak ble foreslått – og hva er blitt gjennomført?

4. SAKENE – HVA SOM VAR GENUINT NYTT MED DEM – OG HVORDAN DE STARTET

4.1. POLITIETS BEREDSKAPSINNSATS

Aftenposten har i flere artikler satt dagsorden for diskusjonen rundt politiets beredskapsinnsats 22. juli.

1)06.08.2011 De vanskelige minuttene (Side: 26 - Seksjon: Lørdag - Del: 1)

Dette var den første større kritiske artikkelen i norsk presse om hva som skjedde under politiaksjonen på Utøya.

HVA VAR NYTT? Det genuint nye i saken var at vi presenterte en samlet tidslinje basert på en rekke ulike kilder og fikk operasjonsleder ved Nordre Buskerud i tale. Vi la også frem nye opplysninger om ”skyting pågår”-instruksjonen, pekte på flere problemer ved politiets aksjon som bidra til at det tok over en time å få hjelpen frem - samt dokumenterte at det tok over tre timer før Regjeringens kriseråd hadde første møte. Vi pekte også på at den første politipatruljen først kom frem til Utøya-kaia 19 minutter etter de første ambulansene, og at det tok halvannen time fra pågripelsen før de første pasientene kom frem til sykehuset. Saken satt dessuten bruddstykker av informasjon sammen til et mer helhetlig bilde – og presenterte et langt mer problematiserende bilde av hva som skjedde 22. juli på beredskapssiden enn det noen andre norske medier hadde gjort på det tidspunktet.

HVORDAN STARTET DET?/ METODE: Rent metodisk besto arbeidet i å lage en tidslinje – basert på over 30 ulike muntlige og skriftlige kilder.

Samtidig hadde vi mye overskuddsinformasjon fra samtaler med både overlevende, etterlatte og naboer som hadde deltatt i hjelpearbeidet. Dette var i stor grad spørsmål og tanker som de ikke ville si offentlig – de var redde for å rette kritikk mot politiet.

Vi reiste til Hønefoss, og tilbragte flere timer med politifolkene. De var i utgangspunktet skeptiske – og dette var første og siste gang vi fikk tilgang til disse kildene direkte. Vi drev også research rundt Tyrifjorden, og brukte en dag på å gå rundt å snakke med naboer, campinggjester m.m på Storøya, ved Utøya, Vik og Utvika camping.

Saken ble fulgt opp i dagene etter bl.a. følgende artikler:

2) og 3) 11.08.2011 Spør om politiet kunne vært fremme kl. 18/Politiet for dårlig trent på væpnede oppdrag

På dette tidspunktet hadde flere medier begynte å rette fokuset på politiets innsats. 9. august viste bl.a. NRK bildene som en hyttenabo tok av politibåten – og viser havariet. Vi valgte å bringe kommentarene fra seks ulike campinggjester, båtfolk og andre som deltok i redningsarbeidet.

På det tidspunktet var vi fortsatt nødt til å sitere flere av øyenvitnene anonymt. De fleste var ennå ikke avhørt av politiet – og de var redde for at uttalelser i mediene kunne svekke deres troverdighet. Flere av dem har senere stått frem offentlig med sin kritikk.

4) 12.8.2011: Livsviktig informasjon kom ikke frem

HVA VAR NYTT? Saken viser hvordan sambandskaoset ved Nordre Buskerud førte til at viktig informasjon ikke kom frem – og dokumenterte at tidligere rapporter avslørte at politiet sto dårlig rustet til å håndtere informasjon i kriser. Siden den gang har dette vært tema for et stort antall nyhetssaker i mange medier. Dette var en av de første sakene som viste hvilke følger 112-kaoset og sambandsproblemene fikk.

HVORDAN STARTET DET? Anonyme kilder – både AUFere/pårørende. Koblet med rapporter som berører informasjonssystemet i politiet.

5) 12.8.2011: Breivik ringte politiet flere ganger

HVA VAR NYTT? Dette var første gang det ble kjent at Anders Behring Breivik ringte opp til politiet mens han var på Utøya. Temaet har siden vært gjenstand for bred debatt, og bidro til at politiet gikk ut med utskrifter fra de to samtalene som ble foretatt.

HVORDAN STARTET DET? Saken kom opp i løpet av en bakgrunnssamtale med siktedes forsvarer Geir Lippestad. Hovedutfordringen var å få bekreftet opplysningene fra annet hold, slik at dette ikke fremsto utelukkende som en påstand. Det ble gjort av visepolitimester i Søndre Buskerud politidistrikt og Oslo politidistrikt. Oslo politidistrikt formulerte seg slik: ”Det er registrert innringning fra en som utgir seg for å være siktede”.

6) 17.08.2011: Tre ganger så lang responstid

HVA VAR NYTT? Tiden fra politiet får melding, til første enhet er på stedet, er i gjennomsnitt 9-10 minutter. Politiet brukte 26 minutter til Utøya-kaia.

HVORDAN STARTET DET? Ideen kom opp da vi undersøkte alle tidligere rapporter, dokumenter og vedlegg som vi hadde bedt om innsyn i perioden 22.juli-1. august fra Politidirektoratet og Justisdepartementet. I rapporten ”Politiet mot 2002” fra mai 2008 fant vi dette referert på s.56, tab 8.1. Opplysningen ble satt opp mot tidslinjen vi hadde satt sammen, samt uttalelsene fra politiet om at operasjonen var vellykket og gjennomført så raskt som mulig.

7) 26.8.2011: Trente på Utøya-scenario” 22. juli

HVA VAR NYTT? Dette var første gang det ble kjent at politiets beredskapstropp i tre dager forut for 22. juli, og selve dagen frem til klokken 15 hadde trent på å aksjonere mot et terrorangrep der en person skjøt sivile folk rundt seg, altså tilnærmet likt situasjonen som utspilte seg på Utøya. Mange av dem som avsluttet treningen klokken 15 22. juli, var med på

aksjonen på Utøya bare timer senere. Saken ble sitert nasjonalt også internasjonalt og ble koblet opp mot en rekke konspirasjonsblogger i Storbritannia, USA og Australia. HVORDAN STARTET DET? Dette kom opp fra en kilde som hadde kjennskap til treningsuken. Politiet bekreftet dette overfor Aftenposten så snart informasjonen ble lagt frem for dem.

8)31.8.2011:Brukte åtte min til Utøya

HVA VAR NYTT? At den faktiske helikopterturen gikk så raskt, når det først kom i luften. HVORDAN STARTET DET? Politikilder – og analyse av tidslinje-skjemaet vårt.

9)01.09.2011: Politihelikopteret sto rykkeklart

HVA VAR NYTT? Politihelikopteret sto klart og mannskaper var tilgjengelig rett etter terrorangrepet mot Regjeringskvartalet. Personell fra helikoptertjenesten ringte krisestaben 10 minutter etter bombeangrepet. De fikk til svar at de skulle avvente.

Dette sto i skarp kontrast til det som var blitt sagt på politiets pressekonferanser og rapportert videre i alle medier – nemlig at politihelikopteret ikke var tilgjengelig på grunn av ferieavvikling. I forkant hadde det vært en bred debatt i norske medier om spørsmålet om helikopterbruk, og flere alternative helikopterløsninger ble presentert både i Dagens Næringsliv, Dagsavisen og andre medier.

HVORDAN STARTET DET? Ideen til saken kom etter samtaler med en rekke anonyme kilder. Viktigste åpne kilde var den eneste pensjonerte ansatte fra politihelikoptertjenesten – Finn Jensen, som var den eneste som våget å uttale seg offentlig. Han hjalp oss med å forstå hvordan helikopteret kunne vært benyttet. I ettertid er han blitt ringt opp av politiet og bedt om å roe ned kritikken.

10) 22.9.2011:Etterlatte spør om liv kunne vært spart

HVA VAR NYTT? I artikkelen stiller en familie som mistet sin sønn, for første gang kritiske spørsmål til politiets aksjon. Familien ønsket å være anonyme, først og fremst av hensyn til belastningen ved å stå frem offentlig.

Senere er identiteten til familien nevnt i artikler i Dagbladet og VG.

HVORDAN STARTET DET? Vi fikk vite at brevet var sendt til Politidirektoratet. Vi rettet et innsynskrav til direktoratet – og fikk i likhet med andre medier innsyn. Familien fikk godkjenne artikkelen før den kom på trykk.

11) Vedgår dårligere beredskap siden 2009

HVA VAR NYTT? På flere pressekonferanser hadde ledelsen i politiet, forsvaret og justisminister Knut Storberget/forsvarsminister Grete Faremo avvist at det var grunnlag for å kritisere beredskapen. Saken viser at i et internt møtereftrat 16. august formulerte flere sjefer en langt sterke selvkritikk – og innrømmet at beredskapen ikke hadde vært tilfredsstillende siden 2009. ”Den tyngste jobben etter 22.7. har vært å forsvare den reelle beredskapskapasiteten”, sa stabssjef Johan Fredriksen i Oslo pd.

HVORDAN STARTET DET? Saken ble funnet i våre daglig kontroll i postjournalene til departementene og de viktigste beredskapsetatene (Politidirektoratet, DSB, fylkesmenn). Saken var journalført i Politidirektoratet som ”helikopterbistand-transportberedskap – politiaksjonen på Utøya – referat”, sammen med kondolanser og takkebrev etter 22.7.

12) 25.9.2011:”Jeg skulle ønske at jeg fikk en ærlig redegjørelse fra noen ansvarlige i politiet”.

HVA VAR NYTT? Intervju med faren til Birgitte Smetbak – Jarl Robert Christensen. Han var den første av de etterlatte som var villig til å snakke offentlig. Forteller om hvordan de etterlatte fortsatt ikke får tilgang til informasjon.

HVORDAN STARTET DET? Fra midten av august la vi inn henvendelser hos flere bistandsadvokater, hvor vi gjorde det klart at vi ønsket å snakke med familiene om deres erfaringer. Utgangspunktet var at alt skulle skje på deres premisser.

13) 27.09.2011: ” Politiet forsto ikke alvor ”

HVA VAR NYTT? Første referat fra en samtale mellom familien til en av de drepte ungdommene på Utøya. Dette var ikke første gang politiets 112-opptreden ble kritisert. Vi valgte å lage saken fordi politiet på flere pressekonferanser ga uttrykk for at man forsto alvoret umiddelbart og sendte alle tilgjengelig ressurser så raskt som mulig.

HVORDAN STARTET DET? Innholdet i samtalen er også fra Vederhus-familiens brev. Da vi trykket artikkelen 22.9 ønsket familien at vi ikke omtalte det som gikk på 112-samtalen. Vi etterkom også denne gang familiens ønske om anonymitet. I

14) 29.9.2011: Fikk beskjed om at død sønn var i live

HVA VAR NYTT? To dager etter at 19 år gamle Didrik Aamodt Olsen ble drept på Utøya, fikk morgen beskjed fra Oslo politidistrikt om at sønnen lå på et sykehus - i live. Saken fokuserte på en rekke grove feil som skjedde i forhold til oppfølgingen av de pårørende – som frem til da var blitt fremstilt som svært vellykket og profesjonelt håndtert.

Etter Aftenpostens avsløring, kom det frem at også to andre familier hadde lignende erfaringer. Både politiet og Arbeiderpartiet beklaget saken.

HVORDAN STARTET DET? Saken var en av flere som kom opp på bakgrunn av henvendelsene vi hadde gjort de ulike bistandsadvokatene.

15) 02.10.2011: Minst 20 ble drept det siste kvarteret

HVA VAR NYTT? Saken er den første – og hittil eneste – som har tallfestet hva som skjedde på Utøya det siste kvarteret. Minst 20 ungdommer ble drept det siste kvarteret. Saken er etter vår mening viktig, for den dokumenterer hvor viktig det var at hjelpen kom raskest mulig frem til Utøya.

HVORDAN STARTET DET? Saken jobbet vi med fra slutten av august, etter at vi hadde fått kontakt med flere etterlatte. Vi samlet sammen opplysninger fra 10 ulike familiene vi hadde kontakt med og deres bistandsadvokater. Den viktigste kilden var telefonloggene til de etterlatte, som dokumenterte når de hadde kontakt med sine ungdommer – samt opplysningene som ble gitt til familiene da de fikk besøke Utøya. De fleste av familiene har ønsket anonymitet – og konklusjonene står for Aftenposten regning.

Politiet mener det var spekulativt av oss å skrive dette. Vi som jobbet med saken i måneder, mener det var viktig at man ikke måtte vente på 22. juli-kommisjonen for å få vite dette.

Saken viser hvorfor hver minutt var viktig da politiet rykket ut mot Utøya. Dette er et av de vanskeligste og største spørsmålene 22. juli-kommisjonen jobber med.

16) 04.10.2011: Politiledelsen og Regjeringen fikk ikke vite omfanget før etter seks timer.

HVA VAR NYTT? Saken kastet nytt lys over informasjonflyten i Norges øverste ledelse 22. juli. Først seks timer etter Behring Breivik var pågrepet – ble opplysningene om at så mye som 80 personer var drept – bragt videre til politidirektøren og Regjeringen.

HVORDAN STARTET DET? Bakgrunnssamtaler med politidirektøren og flere andre deltagerne på møtet i Politidirektoratet ved 01-tiden 23. juli. .

17)11.10.2011: Storberget ba bistandsadvokat roe seg

HVA VAR NYTT? Justisminister Knut Storberget ringte 19. august personlig til advokat Mette Yvonne Larsen, som representerer flere av de etterlatte fra Utøya og Regjeringskvartalet, og ba henne dempe kritikken. Hun hadde vært en av få bistandsadvokater som offentlig hadde kritisert beredskapsinnsatsen på vegne av sine klienter. Publisert samtidig i både BT og Aftenposten – men utviklet uavhengig i begge redaksjonene.

HVORDAN STARTET DET? Vi fikk kjennskap til saken fra anonyme kilder i begynnelsen av september. Advokat Mette Yvonne Larsen bekreftet historien, men ønsket ikke at vi skulle skrive om det fordi hun var redd for at det kunne være til skade for en henvendelse hun hadde på vegne av en klient til justisministeren. Under et portrettintervju med BT lørdag 9. oktober nevnte hun at hun hadde fått innspill fra høyt på strå i om å roe ned kritikken. BT gikk videre på det, og ville skrive saken basert på en anonyme kilde som bekreftet at Storberget selv hadde ringt. Da valgt vi også å publisere saken vi hadde liggende, selv om Larsen ikke ønsket det. Saken vakte en bred debatt – og ble fulgt opp i alle de store riksmidlene. (BTs sak er vedlagt i metoderapporten – slik at de to oppslagene kan sammenlignes).

18)31.10.2011: Var en gjerningsmann

HVA VAR NYTT? At egenrapportene til politiet viste noe annet en det som ble gjentatt på pressekonferansene – nemlig at Nordre Buskerud pd antok at det var en gjerningsmann.

HVORDAN STARTET DET? Politidokumenter.

19)09.11.2011: Lydloggene viser at politiet tapte tid.

HVA VAR NYTT? Dette var den første saken som fortalte at det var stor forvirring om hvem som ledet aksjonen, hvem som skulle gjøre hva – og hvor man skulle møte.

HVORDAN STARTET DET? Ideen kom opp etter flere bakgrunnsamtaler med uavhengige anonyme kilder som hadde hørt opptakene av politiets samband. Opplysningene ble forelagt og kommentert åpne kilder i form av Snortheimsmoen (beredskapstroppen) og Magne Rustad (NBPD)

4.2. SIKKERHETEN RUNDT REGJERINGSKVARTALET**20)23.10.2011: Ingen varsling, ingen sikring, ingen hjelp**

HVA VAR NYTT? Stortingets redegjørelse til 22. juli-kommisjonen: Da Stortinget ba om hjelp under terrorangrepet var svaret fra politiet : ”Har ikke kapasitet”. Spørsmålet om manglende sikring av Stortinget var omtalt tidligere – men brevet fra Stortingets presidentskap gikk lengre.

HVORDAN STARTET DET? Postlistene til 22. juli-kommisjonen.

21) 15.12.2011: Bombealarm avslørte svak sikkerhet i Regjeringskvartalet

HVA VAR NYTT? Forut for 22. juli ble det rapportert om flere grove sikkerhetsbrudd i Regjeringskvartalet. En rekke rapporter og brev viser at Regjeringen i flere år har vært klar over sikkerhetsproblemer. Saken viste at spørsmålet om stengning av Grubbegata (som flere medier hadde satt fokus på tidligere) langt fra var det eneste sikkerhetsproblemet i regjeringskvartalet.

HVORDAN STARTET DET? Postlister i alle departementene og Departementenes Servicesenter (DSS). Anonyme muntlige kilder i departementene (bekymrede ansatte), samt paragraf 9-begjæring til Nasjonal Sikkerhetmyndighet.(Offentlighetslovens paragraf 9 gir adgang til å be om sammenstilling av dataopplysninger).

22) 16.12.2011: En av 75 statsråder har øvd på sikkerhet på 10 år.

HVA VAR NYTT? En statsråd har gjennomført sikkerhetsøvelse siden 2001. De siste tre årene har bare to av statsrådene meldt fra om sikkerhetstruende hendelser, slik de er pålagt etter Sikkerhetsloven.

HVORDAN STARTET DET? (se punkt 16)

23) 19.12.2011: Sikkerhetsbrudd også etter 22. juli/

HVA ER NYTT? Fem måneder etter terrorangrepene er det fortsatt store mangler i den interne sikkerheten i de nye midlertidige kontorene til Regjeringen. Tiltak knyttet til sperring, vakthold og fysisk beskyttelse er ennå ikke på plass.

HVORDAN STARTET DET? Anonyme kilder blant bekymrede ansatte. Postlister.

24) 31.12.2011: Mangelfull sikring i regjeringslokaler

Se pkt 23.

4.3. SAKKYNDIGRAPPORTEN

I forbindelse med at Anders Behring Breivik ble erklært for paranoid schizofren, hadde Aftenposten flere artikler produsert over to ukers tid:

25) 29.11.2011: Hentet råd fra samme miljø som Behring Breivik

HVA ER NYTT? Mannen som drepte en somalisk familiefar på Heimdal, ble erklært psykotisk. Dermed ble ikke hans utstrakte aktivitet på de samme nettstedene hvor også Anders Behring Breivik hentet inspirasjon, gjenstand for videre etterforskning.

HVORDAN STARTET DET? Gamle avisoppslag. Intervju med statsadvokat Bjørn Kristian Soknes. På anmodning fra Aftenposten hentet han frem det gamle etterforskningsmaterialet, slik at vi kunne sammenligne nettbruken fra Heimdalsaken med nettbruken til Behring Breivik.

26) 30.11.2011: 36 farlige pasienter satt fri

HVA ER NYTT? Fra 2005 til 2011 er 36 av personer som ble dømt til tvungent psykisk helsevern erklært som ikke lenger farlig for sine omgivelser.

HVORDAN STARTET DET? Statistikk innhentet fra Helse Sør-Øst.

27) 1.12.2011: Fengselslegene fant ingen tegn til psykose.

HVA ER NYTT? Fengselslegene som behandlet Anders Behring Breivik fant ingen tegn på psykose, depresjon eller selvmordsfare.

HVORDAN STARTET DET? Anonym kilde ga oss tilgang til den 243 sider lange sakkyndigrapporten. VG og Dagbladet var først ute med innholdet, men etter vår mening gjorde de ikke en grundig nok jobb da de skulle fortolke, analysere og forstå innholdet i rapporten.

28) 1.12.2011: Fem drapsmenn har rømt fra behandling

HVA ER NYTT? Første sammenstillingen av opplysninger fra sikkerhetsavdelingene over hvor mange drapsmenn som har klart å rømme fra det som skulle være rømningssikkert psykiatrisk behandlingsopplegg.

HVORDAN STARTET DET? Sammenstilte informasjon fra gamle artikler. Hentet rømningstall fra de ulike sikkerhetsavdelingene som behandler farlige pasienter.

29) 3. 12.2011: Fikk 2 av 100 mulig poeng: Forskere stillere spørsmål ved testresultatene

Brøt vanlig praksis under møtene med Behring Breivik

HVA ER NYTT? Ved hjelp av erfarne psykiatere og forskere som var villig til å hjelpe oss med å forstå og analysere sakkyndigrapporten, reiste Aftenposten flere kritiske spørsmål til testresultatene. I tillegg sammenlignet vi måten intervjuene var gjort på med det som er vanlig praksis.

HVORDAN STARTET DET? Analyse av sakkyndigrapporten.

30) 5.12.2011: Ekspertene tviler på grunnlaget for diagnosen

HVA ER NYTT? Aftenposten gir sakkyndigrapporten til flere uavhengig eksperter – for å få dem til å vurdere grunnlaget for å erklære Anders Behring Breivik schizofren paranoid. De mener diagnosen ikke er godt nok begrunnet – og peker på alternative forklaringer. Dette var de første fagpersonene som hadde lest rapporten og deretter kommet med kritikk.

HVORDAN STARTET DET? Kritiske spørsmål til rapporten ble avfeid med at det var feil å kritisere noe man ikke hadde lest. Derfor gikk vi ut til flere eksperter, og spurte om de ville lese den. Den eneste betingelsen vi stilte, var at de måtte lese rapporten i Aftenpostens lokaler av sikkerhetshensyn. Flere sa ja – men noen sa også nei. Bare det å lese rapporten ble av enkelte i fagmiljøet oppfattet som problematisk, noe som sier noe om hvor følsomt dette var.

31) 6.12.2011: ”...en av mine nærmeste venner”.

HVA VAR NYTT? Torgeir Husby omtalte lederen for kommisjonen som vurderer psykiatrierklæringen – Karl Henrik Melle – som ”en nær kollega og en av mine nærmeste venner”. Dette var første gang noen stilte spørsmålstegn ved habiliteten til Melle. Begge avviste på trykk at de var nære venner. Førte til at tingretten ba om en redegjørelse fra Den rettsmedisinske kommisjonen om habiliteten til Melle. Partene i saken ble kalt inn.

HVORDAN STARTET DET? Gammel avisartikkel fra Dagbladet i 2009 hvor Husby uttalte dette i forbindelse med en annen sak. Begynte å søke etter vennskap mellom de to etter samtaler med flere anonyme kilder som mente de var gode venner og ofte var i middagsselskaper sammen.

5. KORT BESKRIVELSE AV KILDER, METODEBRUK OG DAGSORDEN.

5.1. SAMMENDRAG AV KILDER OG METODER

SAK	Dato	Hvordan startet det?	Metode	Dagsorden
POLITI-SPORET				
1.De vanskelige minuttene	06.08.2012	Pårørende/øyenvitner	Tidslinje/interv/dokumenter	
2.Dårlig trent politi	11.08.2011	Politikilder	Politi/dokumenter	Ja
3.Oppfølging tidslinjen	11.08.2011	Hytteiere/camping	Hytteiere/dokumentsøk	
4.Sambandskaoset	12.08.2011	Pårørende/AUF'ere	Anonymitet/dok.analyse	Ja
5.Breiviks telefoner	12.08.2011	Forsvarer	Forsvarer/OPD SBPD	Ja
6.Tre ganger så lang responstid	17.08.2011	Dok.søk/journal	Dokument/politi	Ja
7.Trente på Utøya-scenario	26.08.2011	Politikilder	Anonymitet	Ja
8.Brukte åtte min. til Utøya	31.08.2011	Politikilder/tidslinje	Politi/Tidslinje/Dok.analyse	Ja
9.Politihelikopteret sto klart	01.09.2011	Anonyme kilder	Anonyme/pensjonert politi	Ja
10.Etterlattes spørsmål	22.09.2011	Pårørende/Postjournal	Anonymitet/Dokumenter	Ja
11.Vedgår dårligere beredskap	23.09.2011	Postjournal	Dok.analyse	Ja
12.Krever svar	25.09.2011	Pårørende	Intervju	
13."Politiet forsto ikke alvorret"	27.09.2011	Pårørende	Anonymitet	Ja
14.Fikk feil døds melding	29.09.2011	Pårørende	Intervju	Ja
15.Minst 20 drept siste kvarter	02.10.2011	10 pårørende	Anonymitet	Ja
16.Forsto ikke omfanget	04.10.2011	Politi/pressekonf	Tidslinje/intervju	Ja
17.Ba bistandsadvokat roe seg	11.10.2011	Bistandsadvokat	Ja	Ja
18.Var en gjerningsmann	31.10.2011	Politidokumenter	Anonymitet	Ja
19.Sambandskaoset	09.11.2011	Politikilder	Anonymitet	Ja
SIKKERHETEN I				
REGJERINGSKVARTALET				
20.Ingen varsling/sikring	23.11.2011	Postjournal	Dok.analyse	Ja
21.Bombealarm avslørte svikt	15.12.2011	Postjournal	Dok.analyse	Ja
22.En øvelse på ti år	16.12.2011	Postjournal/Nsm	Dok./anonyme/Nsm	Ja
23.Sikkerhetsbrudd etter 22.7	19.12.2011	Dep.ansatte/	Anonymitet	Ja
24.Mangler sikkerhetstiltak	31.12.2011	Dep.ansatte/	Anonymitet	Ja
PSYKIATRI-SPORET				
25.Heimdaldrapet - og psykose	29.11.2011	Gamle artikler	Statsadv/rettsdok	Ja
26.36 farlige pasienter satt fri	30.11.2011	Oslo Univ.sykehus	Åpne kilder/dok	Ja
27.Fengsel: Ingen psykose	01.12.11	Sakkyndigrapp	Anonymitet	Ja
28.Fem drapsmenn rømte	01.12.2011	Gamle artikler	Behandlingsinst/retriever	Ja
29.Fikk 2 av 100 poeng på test	03.12.2011	Sakkyndigrapp	Fagfolk/Anonymitet	Ja
30.Tviler på grunnlaget	05.12.2011	Sakkyndigrapp	Torgersen/Thorvik	Ja
31.Habilitet: -Var nær venn	06.12.2011	Gamle artikler		Ja

Oppsummering:

Av det 31 sakene som er omfattet av denne metoderapporten, har om lag en tredel startet med utgangspunkt i informasjon funnet i skriftlige kilder. Rent metodisk er skriftlige kilder brukt i to av tre saker.

I halvparten av sakene har anonyme kilder vært avgjørende. Et tankevekkende høyt tall.

I 6 av 31 saker har pårørende/etterlatte var blant de viktigste kildene som bidro til at arbeidet kom i gang.

I fem av sakene har anonyme politikilder bidratt til at artikkelen ble til.

26 av de 30 sakene ble sitert og sendt ut på NTB. Slik sett utgjør dette en stor del av de sakene Aftenposten har satt dagsorden med siden 22. juli. Totalt har Aftenpostens terrordekning hatt 78 sitater-saker siden 23. juli.

5.2. MUNTlige KILDER

Her er en oversikt over våre viktigste kilder – og de mest sentrale kildekritiske spørsmålene vi har stått ovenfor underveis.

5.2.1. De berørte: AUF'erne, pårørende og de etterlattes familier

Vi (dvs de syv journalistene som står bak denne metoderapporten) har siden 22. juli hatt kontakt med om lag 100 AUF'ere og 25 etterlatte-familier. Det er umulig å sammenstille inntrykkene, erfaringene og tankene vi har gjort oss rundt møtene med disse menneskene innenfor rammen av en metoderapport. Flere av møtene har vært så private og opprivende, at bare tanken på å problematisere eller viderebringe disse opplevelsene oppleves som feil.

Om forberedelsene: For å forstå hvordan mennesker i sorg og sjokk reagerer, var det viktig fra starten av å ta kontakt med eksperter på krisehåndtering og traumatiske hendelser. Det var derfor viktig å skaffe seg forståelse og kunnskap om hvordan berørte etter 22. juli reagerer og hvorfor de reagerer som de gjør, blant ved hjelp av psykologer/psykatere.

Dette var et viktig grunnlagsarbeid å ta med seg videre inn i arbeidet -for å forstå reaksjoner fra intervjuobjektene, men også for å forstå våre egne følelser og reaksjoner på alle de sterke historiene som ble fortalt.

Å etablere kontakt med etterlattegruppen/pårørendegrupper og bistandsadvokater var helt avgjørende i forhold til å nærme seg våre intervjuobjekter. I startfasen (juli-august) valgte vi å ta kontakt med de berørte familiene vi deres advokat, dersom det var første gang vi tok kontakt. Det ble gjort et viktig arbeid i begynnelsen med å lage en database over hvilke bistandsadvokater som representerte hvilke klienter. Flere advokater ønsket imidlertid ikke å opplyse hvem de representerte.

En gjennomgående etisk problemstilling var hvordan vi i det hele tatt kunne ta kontakt på en varsom og skikkelig måte, uten å bli handlingslammet.

Fra september og utover har vi i større grad tatt direkte med de berørte og etterlatte, uten å gå via bistandsadvokatene. Hovedregelen har vært å sende en sms eller mail først, før en eventuell telefonsamtale. Tanken har vært å gi kildene mulighet til å tenke seg om og vegre seg. Spesielt for unge mennesker er det vanskeligere å si nei til en journalist hvis vi ringte direkte. Utfordringen rent journalistisk har vært at dette har ført til at vi har mistet historier, eller vært for sene. For oss har det vært underordnet i dette arbeidet.

I tilnærmingen til de yngste berørte har vi alltid varslet pårørende og bedt om samtykke til å ta kontakt med deres barn/ungdommer. Også de yngre selv om de er myndige (dvs over 18 år)

Det vesentlige i arbeidet har vært å bygge tillit: ta nei for et nei, og innfri våre løfter når noen har sagt ja til å møte oss. I møtene som til dels har vært veldig sterke, har vi brukt mye tid. Lyttet og latt alle få fortelle sin historie selv om det for oss bare har vært mulig å formidle bruddstykker. Det har vært viktig å fortelle klart hva vi har ønsket, samt tydeliggjøre at vi ikke nødvendigvis har kunne gjengi det de synes er vesentlig hele tiden og alltid.

Alle har fått lese igjennom manus og se bilder på forhånd – noe som har vært avgjørende for at mange har villet stille opp.

Et viktig journalistisk dilemma har vært at vi ofte har følt at vi mister noe av kontrollen på arbeidet fordi vi mye større grad har latt de berørte ha stor medbestemmelse. De berørte har hatt et klart eierskap til sine egne historier, og hvordan de ønsket å ha dem fortalt. har vært vanskelig, men ikke umulig for oss som har skrevet. Stort sett har det ikke bydd på problemer /endringer ved gjennomlesing. Det viktigste verktøyet i den sammenheng, er å ha tid og tålmodighet. Å forklare hvilket budskap man som journalist ønsker å nå frem med, vs objektene holdninger til hvor langt de vil gå, hva de vektlegger osv.

Ved to anledninger har sakene vi har hatt på trykk, bidratt til at objekter og kilder har sagt de har mistet tillit til oss, siden vi har valgt å skrive artikler de ikke er enige i. Det gjelder to artikler som ikke er omfattet av denne metoderapporten (to artikler om historien om Thorbjørn). I 22.7-dekningen har vi vært ekstra sårbare og redde for å såre intervjuobjektene som har vært/er i en vanskelig situasjon.

Av og til står man ved et journalistisk veikryss der man spør seg om å trykke en sak er så viktig at vi risikerer å miste kilder på kort og lang sikt, samt få mistillit fra mennesker man ønsker å ha et godt forhold til og som man også er avhengig av for å gjøre et godt journalistisk arbeid. Det avgjørende er å ha ledelse og kolleger som tar ansvaret for den avgjørelsen vi til slutt lander på, og at man støtte hverandre og ikke opplever å stå alene.

Gjennom det meste av perioden fra 22. juli og til nå har det vært utfordrende å ha kontakt med ledelsen i AUF. De gir ofte uttrykk for en grunnleggende mistillit mot journalistiske tilnærminger. Dette sier selvfølgelig noe om hvilke negative erfaringer AUF-ledelsen åpenbart må ha gjort seg med pressefolk siden 22. juli.

De som har vært berørt av 22. juli-angrepene (overlevende og pårørende) har vært en svært, svært sammensatt gruppe. Mange av dem har også sterke meninger om journalistikken vår. Problemstillingene har variert fra berørte som mener vi ikke skal skrive noe om saken i det hele tatt, ikke skrive navnet på siktede, ikke omtale saker som berører dem direkte osv – til berørte som leser alt 22. juli-stoffet, som gjerne vil bidra hele tiden og som har figurert mye i pressen.

5.2.2. Bistandsadvokatene

Bistandsadvokatene har hatt tilgang til mye av saksdokumentene fra politiets etterforskning og vitneavhør. Dermed har de naturlig nok også vært en viktig muntlig kilde nærmest daglig i arbeidet med å avdekke systemkritikk. Allerede mandag 25. juli startet vi arbeidet med å lage en database der vi registrerte alle som etter hvert ble oppnevnt som bistandsadvokater med navn og telefonnummer, samt å forsøke å liste opp hvor mange hvert kontor eller advokat representerte, om det var etterlatte, skadede eller andre fornærmede. Dette gjorde vi for å få oversikt over det da voksende antallet bistandsadvokater og for å lettere kunne holde kontakten med dem.

Bistandsadvokatene har vært viktige kilder inn til etterlatte og pårørende som har frontet mye av kritikken mot politiets aksjon og ikke minst arbeidet mot de etterlatte (dødsårsak, informasjon om hvor døde ble funnet etc) i etterkant av 22. juli. Både advokatene og deres klienter har sittet på vesentlig informasjon som har bidratt til å belyse systemkritikken ytterligere, både fra aksjonen på Utøya og sikkerhetssituasjonen i Regjeringskvartalet. Utfordringene med å bruke bistandsadvokatene som kilde er at mye av den vesentlige informasjonen er presentert anonymt, noe som gjør informasjonen mindre etterprøvbart på

trykk og lettere å uttale for kildene. I over halvparten av sakene som er omtalt i metoderapporten, har vi vært nødt til å love kilder anonymitet.

Vi har aldri vært i nærheten av å måtte bruke så mange anonyme kilder. Det sier noe klimaet i Norge etter 22. juli.

Bistandsadvokatene har, på grunn av sin tilgang til sakens dokumenter, vært viktige for å kunne drive kildekritikk av politiets til dels forsøk på å snakke ned vesentligheten av en del sentral fakta i saken.

Det er vanskelig å overvurdere hvor viktige bistandsadvokatene har vært i den offentlige debatt. Dersom vi utelukkende skulle ha basert oss på kilder fra forsvarer og politiet, ville en rekke store og vesentlige saker ikke ha blitt omtalt.

Derfor mener vi at en av de alvorligste sakene vi har satt dagsorden med denne høsten, er saken om hvordan Knut Storberget ringte opp og ba bistandsadvokat Mette Yvonne Larsen dempe kritikken. Denne saken publiserte Bergens Tidende samme dag som oss.

5.2.2. Politiet

Kilder i politiet har vært helt avgjørende for å få ut informasjon som har vært sentral for å avdekke systemkritiske forhold og ting som ikke fungerte, både under aksjonen 22. juli, men også politiets lukkede håndtering av hendelsen i etterkant.

De første dagene og to ukene etter hendelsen var politiet, også de anonyme kildene, relativt åpne med sin informasjon. Men allerede tidlig i august endret dette seg kraftig.

Politidirektoratet kom med klare formaninger til distriktene om ikke å uttale seg eller komme med faktaopplysninger som kunne skape uklarhet, og det ble raskt satt opp et informasjonssystem som gjorde at all informasjon skulle gå gjennom, og dermed kontrolleres av, svært få personer (ofte to-tre) i de berørte politidistriktene (for det meste Oslo og Nordre Buskerud).

Dette førte fort til at tilgangen til personene som hadde helt sentral og avgjørende informasjon om aksjonen og politiets håndtering, ble mye vanskeligere og nærmest lukket. Sentrale anonyme kilder ble redde for å gå ut med informasjon selv om det kun skulle brukes anonymt. De ville ikke engang nevnes som "politikilder", men kun "kilder".

Det fikk også den konsekvens at kilder i politiet som ikke var i den øverste operative ledelsen, og som tidligere var gode kilder til informasjon, lukket seg helt. De oppga ofte frykten for å si noe "feil" eller "skadelig" som grunn for at de nå lenger ikke ville bidra med informasjon, og henviste til ledelsen.

En stor utfordring knyttet til anonymitet i arbeidet med politikilder rundt systemkritikken var at det var relativt få i politiets ledelse som satt med helt vesentlig informasjon som vi var avhengig av å få bekreftet. Det var en utfordring for kildene å beholde sin anonymitet samtidig som de ga informasjon, fordi de var redde for at "alle skulle vite hvem det var som lekket" ut fra det artikkelen beskrev. Svært mange i Politidirektoratet og Oslo-politiet visste hvem som hadde vært i ledelsen den aktuelle dagen, hvem som hadde informasjon om hva og hvilke ansvarsområder de hadde. Dermed ville det være lett å peke ut hvem som kunne ha lekket visse typer informasjon. Informasjonskranen ble skrudd hardere og hardere til og muren av informasjonsmedarbeidere ble stadig høyere.

Bak muren var informasjonen som var vesentlig og den måtte hentes ut med kildemøter.

Det at så få personer satt med så mye vesentlig informasjon om aksjonen og systemet gjorde kildekritikken utfordrende. Det var vanskelig å få bekreftet informasjonen vi fikk utenfor politiet, rett og slett fordi det ikke var så mange andre enn politiet internt som hadde denne

informasjonen eller tilgang til saksdokumentene. For det siste ble bistandsadvokatene og forsvareren viktige kontrollkilder for en del informasjon, all den tid de også hadde oversikt over saksdokumentene.

I enkelttilfeller var eneste mulighet å dobbeltsjekke informasjonen med andre i politiet.

Vi erfarte at det fikk negative konsekvenser at vi valgte å trykke artikler som hadde et kritisk blikk på politiets innsats. Etter artikkelen om politihelikopteret 1. september, gikk enkelte politisjefer ut i VG og avfeide dette som feil. Etter vår mening er dette et eksempel på saker hvor vår hardeste konkurrent i nyhetsjakten valgte å presentere den offisielle politilinjens. Telefonoppringningen til krisestaben er ikke ført i journalen, men samtalen ca 15.35 har funnet sted – og kan bekreftes fra både ansatte i krisestaben og mannskaper i helikoptertjenesten mot løfte om anonymitet.

I etterkant ble det vanskeligere å få kommentarer fra ansvarlige ledere i politiet. Rent gjennomgående forlangte de alle spørsmål må epost – og som regel kom svarene sent på dagen når det nærmet seg deadline.

5.2.3. Regjeringskvartalet

I jakten på kilder i Regjeringskvartalet startet vi med de tillitsvalgte. Vi kontaktet tillitsvalgte i de mest berørte departementene, og i enkelte departementer kontaktet vi flere. Vi besøkte også flere av departementene – og hadde ”offisiell tur” godt passet på av info.folk og sjefer. Gjennomgangstonen var at det stort sett gikk greit med de ansatte, og at oppfølgingen fra ledelse og Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) var ok. Dette stemte dårlig med virkeligheten som gikk fram av brev sendt fra fagforbund og ansatte til FAD.

Videre, når vi kom inn på spørsmål rundt sikkerhet i regjeringskvartalet, opplevde vi at flere ”låste seg”. Flere var tydelig ukomfortable med å uttale seg om dette spørsmålet – også ”off the record”, og gjentok stadig at de ikke var ute etter å kritisere noen etter 22. juli.

På bakgrunn av dette virket det rimelig å anta at de tillitsvalgte holdt tilbake opplysninger. Vi fortsatte derfor kildejakten. Vi kontaktet flere vektere i Departementenes Servicesenter).

Samtlige av disse nektet blankt å uttale seg om sikkerheten – også ”off the record”.

Vi dreide derfor fokuset over på tidligere ansatte. De har mindre å tape, og kanskje var frustrasjon over sikkerheten en medvirkende årsak til at de sluttet.

Våre viktigste kilder i regjeringskvartalet var anonyme medarbeidere. Noen tok selv kontakt med oss etter at vi skrev om temaet, andre hadde vi kontakt med på forhånd.

Ved hjelp av OEP fant vi fram til et knippe personer som hadde sagt opp jobbene sine som vektere, resepsjonister, renholdere og funksjonærer i DSS de siste par årene. Én av disse var også på jobb da bomben eksploderte 22. juli. Men igjen: Ingen ville prate eller gi bakgrunnsopplysninger. Heller ikke en pensjonist vi kontaktet ønsket dette.

En tidligere ansatt kunne fortelle om en dyptpløyende taushetskultur blant DSS-ansatte, som hun mente kunne forklare hvorfor vi ikke fikk napp.

5.3. DE SKRIFTLIGE KILDENE

De skriftlige kildene har utgjort en avgjørende del av metodebruken i to av tre saker.

5.3.1. Egenrapportene fra politiet

En av de aller viktigste kildene for å avdekke det faktiske hendelsesforløpet den 22. juli har vært politifolkenes egne beskrivelser fra denne ettermiddagen. Etter som politiet sentraliserte informasjon ut gjennom svært få personer, ble det etter de første dagene nærmest umulig å hente frem opplysninger fra politifolk som var med på aksjonen 22. juli.

Disse kunne gitt verdifull informasjon om hva som fungerte og ikke fungerte.

Samtlige distrikter og særorganer i politiet holdt alle enkeltpersoner som var med på aksjonen (bortsett fra lederne) unna mediene.

For arbeidet med å avdekke systemkritikk ble det derfor nødvendig å få tak i de rapportene enhver politibetjent er pålagt å skrive etter en slik aksjon, nemlig ”egenrapporter”.

Som kilde ga disse rapportene vi etter hvert fikk i hus konkrete innblikk i vurderinger som ble gjort av hver enkelt politibetjent, hvilke beskjeder og ordre de fikk fra operasjonsleder, innsatsleder og aksjonsleder.

Rapportene var også til hjelp for å avdekke usannheter politiet tidligere, blant annet på pressekonferanser, hadde kommet med om tidspunkter, vurderinger og beskjeder.

Det var særlig to utfordringer knyttet til bruken av politiets egenrapporter som kilde. For det første måtte de fleste navnene til betjentene anonymiseres da de ikke ønsket å bidra eller ha navnet sitt på trykk. Når vi skal beskrive et lite politidistrikt som for eksempel Nordre Buskerud, er det en balansegang å få frem de respektive aktørenes posisjoner og stillinger og oppgaver samtidig som vi skal ivareta anonymiteten.

Vi valgte kun å bruke navn på dem som allerede hadde redegjort for seg offentlig, som blant annet innsatsleder Gåsbakk i Nordre Buskerud.

En annen utfordring knyttet til bruken av disse rapportene var at politiet nærmest konsekvent nektet å kommentere dem eller komme med tilsvarende på dem. Dette førte både til problemer med tilsvarende rett for de enkeltpersonene som ble beskrevet og også til at kildekritikken ble vanskeligere. For å utøve kildekritikk ble det her viktig å sjekke en fremstilling opp mot andre personer (anonymt) som var med i de samme fasene i aksjonen, for eksempel kunne personer fra Beredskapstroppen bekrefte et situasjonsbilde en betjent fra Nordre Buskerud beskrev.

Bruken av politiets egenrapporter hadde også en etisk side. Dette var dokumenter beregnet på intern bruk i politiet. De var skrevet fortrolig av underordnede på ordre fra sine sjefer, og forfatterne hadde neppe som utgangspunkt at de skulle trykkes i avisen.

5.3.2. Etterforskningsdokumenter, politiavhør

En av de viktigste skriftlige kildene har vært dokumenter fra etterforskningen. Vi ønsker ikke å gå inn på hvilke dokumenter dette er, utover det som har vært omtalt i de vedlagte artiklene. Artiklene vi har publisert, viser at Aftenposten har hatt tilgang til flere politiavhør, bl.a. av den siktede, AUF’ere og øyenvitner fra Regjeringskvartalet.

Advokatforeningens leder og den siktedes advokat Geir Lippestad har tatt til orde for strengere reaksjoner. I Dagsnytt 18 fredag 13. januar sa Lippestad at han mente det var retten som skulle belyse saken – og ikke pressen.

Dersom Berit Reiss-Andersen og Geir Lippestad hadde fått det som de ville, ville Aftenposten ikke vært i stand til å publisere de fleste nyhetene som er omtalt i denne metoderapporten.

Debatten viser imidlertid at bruken av politidokumenter bare kan rettferdiggjøres dersom sakene oppfattes som vesentlige og samfunnsviktige. Vi er enig i at ikke alle av sakene som er laget i norske medier ikke tilfredsstillende dette kravet.

Siden vi har tilgang til mange av de samme dokumentene som VG, er det lett å drive kildekritikk i forhold til våre konkurrenter. VG har hatt sitt hovedfokus på personen Anders Behring Breivik og etterforskningen ut fra tradisjonell krimjournalistikk-tenkning, men vi har fokusert mer på systemkritiske saker.

5.3.3. Postlistene

Fem av sakene hadde sitt utspring i at vi fulgte tett postlistene til de berørte etatene og 22. juli-kommisjonen.

I løpet av arbeidet med politisporet og sikkerheten i regjeringskvartalet har vi anmodet om innsyn i postlistene i ca. 500 saker. Vi anslår avslagsprosenten til ca. 30 prosent.

Dokumentmengden vi har innhentet og gjennomgått – ut fra innsynsbegjæringer – utgjør over 10 000 sider.

Klagesakene vi har reist på avslag i forhold til politiets evalueringsrapporter, har ikke ført frem. Vi fikk avslag fra 22. juli-kommisjonen på innsyn i notater fra DSS til FAD vedrørende risiko- og beredskapsbildet i regjeringskvartalet. Vi slet også med å få innsyn i rapporter fra ansatte som var på jobb i regjeringskvartalet 22. juli, samt interne DSS-dokumenter vedrørende hendelsene den dagen

6. SPESIELLE ERFARINGER UNDERVEIS

6.1. Graving vs nyhetsjobbing

Hvor går skillet mellom hard nyhetsarbeid og graving? Vi mener de vedlagte sakene tilfredsstiller kravene til undersøkende journalistikk fordi

* de har krevd arbeid over lengre tid, fra 4 dager (sakkyndigrapporten) – til tre måneder (regjeringskvartal-serien/politisporet).

*viktige kilder har forsøkt å holde informasjonen skjult.

*vi har brukt et stort antall ulike kilder – og benyttet systematisk arbeid over tid.

*de setter fokus på sentrale samfunnsviktige forhold – og har satt dagsorden/fått konsekvenser.

Det er ingen tilfeldighet at det nesten ikke finnes en eneste metoderapport i SKUPs historie om omfatter graving i store løpende fellessaker. Som regel er det historier om journalister som dukker ned – blir borte fra spaltene en god stund – og dukker opp med en sak.

I perioden disse artiklene er laget, har vi også produserte flere hundre andre artikler som en del av den daglige nyhetsjobbingen i Aftenposten. Dette har krevd det meste av de totale ressursene.

Flere av oss har jobbet med store og krevende graveprosjekter før, men målt i arbeidspress og utfordringer er det ingenting som kan sammenlignes med utfordringene denne høsten..

Vi og våre konkurrenter som har gravd i terrorens skygge siden 22. juli, har gjort dette under et voldsomt tidspress, i beinhard konkurranse, og i et landskap hvor det stadig vekk er nødvendig å justere kursen, endre fokuset og gjøre noe helt annerledes enn du hadde planlagt – samtidig som du må jobbe langsiktig og grundig med graveideene. Samtidig har vi beveget oss gjennom et minefelt av etiske problemstillinger.

Flere av gravesakene har vi vært nødt til å jobbe med parallelt, rett og slett fordi nyhetsbildet har endret seg.

En organisatorisk utfordring har vært at vi daglig har vært nødt til å avveie hvor mye ressurser vi bruker på graving i de vanskelige, tunge og langsiktige sakene, sett opp mot å ivareta ansvaret for dekke alle de løpende og store begivenhetene. Den store fordelene ved at både nyhetsjobbing og graving har skjedd i samme gruppe, er at vi fortløpende har utvekslet ideer, kunnet gi drahjelp, justere hypoteser og identifisere nye kilder som det var vært å gå tilbake til. På møtene var det hele tiden åpenhet om de ulike ideene, slik at det var mulig å gi innspill. Av de 11 journalistene som er med på metoderapporten, er det fire som har jobbet fulltid hele tiden med 22.juli-stoffet.

6.2. Tanker om vår journalistikk de første ukene

Fra et undersøkende perspektiv oppdaget vi raskt en alvorlig svakhet ved mye av kildearbeidet i de første ukene. Nesten ingen av intervjuene eller vitnesskildringene vi hadde gjort (i likhet med de fleste andre mediene), hadde de første ukene mellom 23. juli og 6. august, inneholdt konkrete tidspunkter eller klokkeslett. De grusomme historiene og forferdelige inntrykkene fra overlevende, redningsmannskaper, politifolk, campinggjester og andre vitner overskygget alt.

Dette gjorde det svært vanskelig å arbeide med tidslinjen. Vi ba derfor alle journalistene som hadde vært ute i felten om gå tilbake til sine notater, samt kontakte tidligere kilder for å få ut flest mulige tidspunkter.

6.3. Klimaendring etter 6. august

I de første ukene var åpenheten og tilgjengeligheten på mange måter overveldende. De fleste kildene ønsket å dele informasjon, og gjør alt de kunne for å kaste lys over hva som hadde skjedd. Men straks vi begynte å gå politiets aksjon, tidslinje og system etter i sømmene, snudde klimaet totalt.

Det kan være flere årsaker til dette, blant annet at Politidirektoratet innså tydelig at mye var gått feil i beredskapen 22. juli, og bevisst la lokk på mye informasjon. Samtidig sentraliserte de to mest berørte politidistriktene, Nordre Buskerud og Oslo, all informasjon og fakta ut til noen få personer. De forsterket også informasjonsavdelingene med flere folk. Politidirektoratet hyret sågar inn eksterne kommunikasjonsbyråer til å behandle pressen.

Vi tror likevel de to viktigste årsakene til endringen i klimaet var opprettelsen av et eget ”evalueringsutvalg” i politiet, ledet av Olav Sønderland og opprettelsen av 22.juli-kommisjonen.

Åpenheten til kildene i politiet ble erstattet med å henvise til evalueringsutvalgets rapport, hvor politidirektør Meland først sa at delrapportene skulle offentliggjøres, noe han senere trakk tilbake.

I embetsverket ble det vist til 22.juli-kommisjonens granskning. Dette gjorde at kildene offisielt var helt lukket. Kombinert med nesten konsekvent avslag på innsynsbegjæringer fra postlistene til departement og direktorat, gjorde endringen i informasjonsflyten svært merkbar.

Aftenpostens journalister fikk i starten svært mange reaksjoner fra politifolk og andre i systemet som var rasende over at vi stilte spørsmål ved politiets jobb 22. juli. Politiets informasjonsmedarbeidere prøvde også enkelte ganger å stoppe informasjon slik at saker ikke skulle komme på trykk, og henviste muntlig til at ”dette ikke er noen sak å skrive om”, og når vi sa at det var det viste de til at det var ”under Aftenpostens verdighet å skrive en slik sak”. Saken om at minst 20 personer ble drept på Utøya det siste kvarteret er et eksempel på en sak politiet forsøkte å stoppe oss fra å skrive.

Politiet nektet også bevisst, offisielt, å gi en del faktaopplysninger og tidspunkter med henvisning til evalueringsutvalgets arbeidsro.

Vi erfarte også at politisjefer ringte til våre sjefer – og prøvde å overtale dem til å gripe inn. Mange ville ikke at informasjon skulle komme ut. Man skulle ikke grave i feil og mangler. Det var kommisjonens jobb, evalueringsutvalget i politiet måtte få ro.

Løsningen for oss ble å bruke opparbeidet kildenettverk, både for å få bekreftet informasjon og nye opplysninger. Etter hvert som de mer systemkritiske sakene sto på trykk begynte nye og andre kilder å melde seg med mer informasjon.

Flere av de viktigste dokumentene i saken ble unntatt offentlighet (evalueringsrapportene fra de ulike politietatene) – dels av hensyn til intern saksbehandling og av hensyn til politiets arbeid. Vi klaget til Justisdepartementet – og fikk avslag. I arbeidet med politiets innsats og sikkerheten i regjeringskvartalet har vi fått ca 100 avslag på innsyn.

I flere miljøer, ikke bare politiet, men også i de respektive departementene ble arbeidet ofte møtt med motarbeidelse og et ønske om ikke å ta opp temaer før kommisjonen har fått gjort sitt arbeide. Dette har gjort arbeidet tyngre, og bruken av anonyme kilder mye mer påtrengende.

6.4. Arbeidsledelse

Arbeidet har vært ledet av ”ordinær” nyhetsleder, det har ikke vært en egen leder for gruppen som har jobbet med 22. juli-angrepene. Dette har vært helt bevisst: Vi ønsket ikke å organisere arbeidet i en egen øy, fristilt fra alt annet av nyhetssaker. En svært viktig avveining i dette arbeidet har vært hva vi ikke skal skrive om, og sørge for at Aftenposten til enhver fremstår som balansert i den totale nyhetsdekningen.

Å lede dette arbeidet har gitt flere utfordringer som enten er spesielle, eller forsterket, sammenlignet med ordinær nyhetsledelse. I dette arbeidet har man hatt kilder som ikke ønsker å si noe, og som til dels har lobbet hardt for å få oss til å la være å skrive saker ved å henvise til enten granskninger eller rett og slett psykologiske konsekvenser av å publisere. Dette har vært spesielt utfordrende på avslørende gravesaker om beredskap og myndighetsinnsats før 22. juli og på 22. juli.

Vanligvis kunne slike kilder ha gitt bekreftende eller korrigerende versjoner av saker vi jobber med. I stedet har vi i en del saker måtte publisere basert på anonyme kilder, noe vi i utgangspunktet søker å unngå. Rent praktisk har vi derfor måttet jobbe lenger med sakene, vi har i noen tilfeller holdt publisering over flere uker, for å få ekstra bekreftende anonyme kilder, for eksempel saken om at minst 20 ble drept det siste kvarteret.

Denne saken har krevd mer av arbeidsleder og avisledelsen enn ”normale” saker. Vi har hatt medarbeidere som naturlig nok ble berørt av hendelsene 22. juli. I tiden etter terrorangrepene – og fortsatt – har bedriftshelsetjenesten fulgt opp de medarbeiderne som har hatt behov for det. I starten av august var så godt som alle som på det tidspunktet hadde jobbet med saken, inne til samtale med en psykolog. Vi har også opplevd at reporterne som har jobbet mest og mest intenst med dette sakskomplekset har vært preget av arbeidet. Det har vært behov for å gi medarbeidere pauser, i form av å gi dem muligheten til å jobbe med helt andre saker i korte perioder.

Vi har vært svært bevisste på bruken av bilder av siktede, spesielt på forsiden av avisen. Etter at Aftenpostens fotograf fikk tatt et bilde av siktede på vei til fengslingsmøtet 25. juli, har vi kun brukt bilder fra siktedes såkalte manifest et par ganger, og bare når det har vært journalistisk relevant. Vi har i større grad enn i andre saker søkt å ta hensyn til de berørtes syn på bildebruk, primært fordi det har vært så veldig mange mennesker som har vært direkte berørt.

I et sakskompleks som dette, som er så massivt, i så mange medier, over så lang tid, har ledelsen vært strengere i prioriteringene enn ellers. Dette gjelder både valg av saker, og valg av hovedoppdrag i avisen. Vi har hatt flere tilfeller der ledelsen har droppet saker med genuine nyhetspoenger, fordi sakene fremstår som ”gamle” for leserne som har best oversikt. Dette har avstedkommet adskillige diskusjoner mellom reporterne og arbeidslederen.

6.5. Om forholdet til andre medier

Vi er langt fra det eneste mediet som har drevet undersøkende journalistikk i terrorens skygge. NRK var først med videobildene fra politiets båttur til Utøya. Ved alle ”dokumentslippene” fra politiet, var VG de første som fikk ut innholdet fra politiavhør og bilder – og VG feiret bildene fra rekonstruksjonen på Utøya som en stor journalistisk seier. ABC Nyheter bragte bildene fra regjeringskvartalet, og både Dagens Næringsliv, Dagsavisen, Klassekampen og TV 2 har hatt viktige og siterte nyheter i løpet av høsten.

Både VG og NRK har hatt egne grupper, både Dagens Næringsliv, Dagsavisen og ABC Nyheter har hatt dager hvor de har vunnet nyhetskampen. Forfatter Kjetil Stormark ga også et bidrag gjennom arbeidet med sin bok.

En gjennomgang av Retriever viser at VG og Aftenposten har vært de nyhetsredaksjonene som har vært klart mest sitert i andre medier i forbindelse med 22. juli.

I den enorme mengden av informasjon som mediene har publisert, er det svært krevende å vurdere hva som er nytt, hva som er de største sakene – og hvem som har satt mest dagsorden. Hensikten med denne metodeoppgaven er ikke å legge opp til en holmgang med de andre mediene om det. Men vi mener de vedlagte artiklene viser at Aftenposten i stor grad har satt dagsorden i forhold til flere av de viktigste systemkritiske spørsmålene – både når det gjelder politiets beredskapsinnsats, sikkerheten i regjeringskvartalet og sakkyndigrapporten.

Vedlegg:

Oversikt over saker fra Aftenposten som har vært sitert i NTB i perioden 23.7 til 31.12. knyttet til 22.juli-dekningen

- 23.7.2011: Hadde bakgrunn fra FpU
- 25.7.2011: Manifestet som forskningsgrunnlag
- 25.7.2011: Sjekket britiske spor via Scotland Yard
- 26.7.2011: 57 ble funnet på bøye – 10 i vannet rundt
- 27.7.2011: Visse identiteten før pågripelsen.
- 28.7.2011: Breivik ble filmet før bomben gikk av
- 29.7.2011: Ønsket å utføre flere terrorhandlinger
- 30.7.2011: Mobilsammenbruddet på Utøya
- 31.7.2011: Mange hundre krav på advokat
- 31.7.2011: Politikernes deltagelse i begravelser- muslimske seremonier for flere ofre
- 31.7.2011: Partisekretærene møtes for å diskutere valgkampens form
- 31.7.2011: Gikk 25 minutter før kriserådet i Regjeringen fikk vite om Utøya-skyting
- 11.8.2011: Politiet for dårlig trent på væpnede oppdrag
- 11.8.2011: Innsats ute svekker Forsvarets beredskap
- 12.8.2011: Breivik ringte politiet flere ganger.
- 15.8.2011: Ikke Breivik-avhør i Regjeringskvartalet
- 16.8.2011: Hv-soldater uten skuddsikre vester i Oslo
- 16.8.2011: Advokater krever innsyn i politiets lydlogger
- 17.8.2011: Første patrulje var tungt bevæpnet
- 18.8.2011: Breivik ulovlig isolert i to uker
- 18.8.2011: Skoleelever/studenter for hjelp etter terrorangrepene
- 20.8. 2011: Politiet fikk ordre om å bruke ”alle nødvendige midler”.
- 20.8.2011: Storberget: Mediene reiser viktige spørsmål
- 21.8.2011: Bare fire politifolk på vakt da bomben smalt
- 24.8.2011: Vurderer akutthjelp før åsted er sikret etter Utøya
- 24.8.2011: Politiet innrømmer politihelikopteret kom for sent i lufta
- 26.8.2011: Beredskapstroppen rett fra trening til Utøya-aksjon
- 27.8.2011: Mener PST burde undersøkt navneliste (oppfølger BTs Global Shield)
- 27.8.2011: Frifunnet man overføres fra psykiatrien til fengsel
- 27.8.2011: Skademeldinger for over 100 mill.
- 28.8. 2011: Krever gransking om forholdet politi/forsvar
- 30.8.2011: Livreddere må vente på svar om bistandsadvokat
- 1.9.2011: Politihelikopteret kunne vært i luften
- 3.9.2011: Trusler mot norske mål i utlandet etter terroren
- 6.9.2011: Får ikke innsyn i terroravhør
- 7.9.2011: Breivik villig til gårdsbefaring
- 8.9.2011: Sendte taushetsbelagt rapport på ukryptert e-post
- 8.9.2011: Høyreekstrem vekst
- 13.9.2011: Vil sjekke om Breivik kunne lage bomben alene
- 13.9.2011: AUF'er skuffet over at 22. juli ga liten valgmobilisering
- 15.9.2011: Politiet vil ha ekstra helikopter
- 17.09.2011: Kriminelle går fri etter 22. juli
- 18.9.2011: Flyforbud over tre fengsler
- 19.9.2011: Innrømmet underslag – henlagt på grunn av 22. juli
- 19.9.2011: Mener journalister presser fengselsansatte
- 20.9.2011: Utøya-berørte får ikke god nok hjelp

22.9.2011: Mer skepsis til overvåkning
23.09.2011: Politiet innrømmet dårligere beredskap
29.09.2011: Utøya-etterlatte rammet av polititabbe
2.10.2011: Minst 20 ble drept det siste kvarteret
11.10.2011: Storberget ba etterlattes advokat dempe kritikk etter terrorangrep
11.10.2011: Brannvesenet fornøyd med sin 22. juli-innsats
15.10.2011: Mellom 30-50 prosent risikerer alvorlige stressreaksjoner etter Utøya
20.10.2011: Åpner for å rive høyblokken
21.10.2011: Terrorsak overført på nett
23.10.2011: Stortinget ba om hjelp – politiet hadde ikke kapasitet
31.10.2011: Politiet: Trodde det var en gjerningsmann på Utøya
5.11.2011: Eskil Pedersen drapstruet og sjikanert
10.11.2011: Lippstad kritisk til Storbergets uttalelser om Breivik
12.11.2011: Innbruddet i Justisdepartementets nye lokaler
14.11.2011: Breivik får ingen talerstol, sier retten
18.11.: Holdt Breivik på Utøya nesten ti timer
19.11.2011: 6-700 politi-helse og brannvesensamtaler satt ”på vent” 22. juli
20.11.2011: Brukte over 20 epost-adresser og 30 kallenavn
23.11.2011: 22. juli-kommisjonen vi ha innsyn i regjeringsnotater. Prinsippsak om innsyn
25.11.2011: Bygger spesialavdeling
29.11.2011: Heimdalsdrapsmann hentet inspirasjon på samme steder som Behring Breivik
30.11.2011: Hver tredje dom for psykisk helsevern opphevet
1.12.2011: Minst fem drapsmenn rømt etter tvungent psykisk helsevern
2.12.2011: Kan fengsles selv mo han er utilregnelig
3.12.2011: ABBs funksjonsevne ble vurdert til svært lav – fikk score 2 og 23 av 100
4.12.2011: Breiviks halv søster var bekymret.
6.12.2011: Retten opphever ikke taushetsplikt i Breivik-rapport
14.12.2011: 472 pressefolk til terrorsaken
15.12.2011: Regjeringskvartalet dårlig sikret i flere år
16.12.2011: En av 75 statsråder på øvelser
19.12.2011: Flere sikkerhetsbrudd etter terroren
21.12.2011 Riksarkivaren vil verne høyblokken